

Égre festett képek

Beszélgetés Mayer Mariannával,
Balázs János kiállításának kurátorával

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG – KÖLÜS LAJOS

Múcsarnok, 2019. I. 12. – II. 10.

A mindössze két osztályt végzett, vidéki cigánytelepen élő Balázs János festményei és versei az olvasmányélményeiből és a fantáziája által kiszínezett világból táplálkoztak. Szűkebb pátriájában, Salgótarjánban már a 60-as években felfedezték őt, országos ismertségét pedig külföldi tárlatok sora követte. Az életút és az életmű érdekességeiről a Múcsarnok Kamaratermében rendezett kiállítás kurátorát, Mayer Mariannát kérdeztük.

BALÁZS JÁNOS

Kuratori rendezési elv volt a szoros installáció, vagy a helyhiány miatt volt rá szükség?

M. M.: Tudatos kuratori törekvés volt, hogy így helyezzük el a képeket az egyik falon. Balázs János a komfort minden fokát nélkülözve, víz és villany nélküli döngöltföldes viskóban élt, ahol a képeivel vette magát körül. Naplójában írja, hogy már gyerekként kilógott a környezetéből. Nem bandázott a telepiekkel, nem volt harsány, verekedős, ezért ki is közöcsítették. Így az idősebbek társaságát kereste, később pedig a fiatalok kezdték keresni a furcsa öreg társaságát, aki verseket mond, zenél és állítólag gyerekkorában szívesen rajzolt is. Azon a telepen élt Botos Zoltán is, aki elsőként vette fel vele a kapcsolatot, ő hívta fel rá a többiek figyelmét. Kiderült, hogy Balázs János mindenre fogékony, nagyon jó vele beszélgetni, hallgatni érdekes történeteit.

63 éves korában kezdett el festeni, mi történt ekkor?

M. M.: Ezek a fiatalok – akik között a már említett Botos Zoltán mellett ott volt a mára Munkácsy-díjas Szabó

Kik kezdeményezték a kiállítást?

MAYER MARIANNA: Szuhay Péter kultúrantropológus és Kőszegi Edit filmrendező, akik már sok Balázs János-kiállításnak voltak a mentorai. Amikor a 70-es évek elején felfedezték őt, általában nagy volt az érdeklődés a naiv művészet iránt, fontos szerepet játszott a népművelés, a szociográfia, a dokumentarizmus, a tanulatlan emberek felzárkóztatása, így a cigányság életével való foglalkozás is. Akkor ez a mindössze két osztályt végzett cigánytelepi festő is az érdeklődés középpontjába került, de az utóbbi időkhöz kevesebbet lehetett hallani róla és a műveiről.

A Horn-gyűjteményen kívül más kollektiókból is válogattak?

M. M.: Két intézmény van, ahol nagyobb számban található meg Balázs János művei, a salgótarjáni Dornay Béla Múzeum és a kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeuma. A volt Népművelési Intézet (ma Nemzeti Művelődési Intézet) tulajdonába is kerültek képek Daróczi Ágnes révén, de

ezeknek a sorsa jelenleg bizonytalan. A szervezési idő rövideje miatt fordultunk Horn Péter magángyűjtőhöz, aki a legnagyobb Balázs János-kollekcióval rendelkezik.

A kiállítás hatvan képet mutat be. Tükrözi ez az életmű egészét? Hogyan fejlődött Balázs stílusa, kompozícióinak rendszere?

M. M.: Horn Péter Balázs János-gyűjteménye körülbelül nyolcvan műből áll, ez felöleli az életmű egészét. Az aktív alkotói korszak szűk nyolc esztendő, de jól nyomon követhető rajta a fejlődés folyamata. Egy olyan ember szakmai haladása, kiteljesedése mutatkozik itt meg, aki korábban nem tanult semmit, rajzolni is a saját intenciója alapján kezdett. Az első munkái olyanok, mintha gyerekrajok lennének. A kiállítás bejáratánál látható egy kis kép a cigánytelepen kártyázók csoportjáról. Az a kezdeti állapot, onnan indulva láthatjuk azt a hatalmas utat, amit Balázs János megtett.

A tárlat főfalán három sorban, szorosan egymás mellett és fölött láthatók festmények. Mintha meg akarnák idézni Balázs János hajdani szűk kunyhóját, ahol a mennyezetig felhalmozva száznál több festmény volt, amelyekből szinte kitágláltak a kis szoba falai.

Fotó: Berényi Zsuzsa

Tamás szobrászművész és Földi Péter festőművész is –, amikor megtudták, hogy régebben rajzolt (korai munkáit sajnós elégette, amikor anyja megróttá, hogy haszontalan dolgokkal foglalkozik pénzkeresés helyett), vittek neki festéket, vásznat, és attól kezdve mindenre festett, amihez hozzájutott. Egyik versében írja, hogy legszívesebben „az ég falára is képeket festenek”. Később afféle híresség lett Salgótarjában, kinyílt körülötte a világ, de őt ez inkább zavarta, nem örült a látogatóknak. Egyrészt megakasztották a munkában, másrészt szerény ember volt, nem tudta, mit kezdjen a hirtelen jött népszerűséggel, az anyagiak pedig egyáltalán nem érdekelték. Amikor Botos Zoltán eladta egy művét párszáz forintért, és vitte neki az érte kapott fizetséget, akkor Balázs János nem értette, hogy ezekért a képekért pénzt lehet kapni. Különben sem szívesen vált meg a festményeitől, bár némely kép hátoldalán olvashatjuk, hogy párat elajándékozott.

Két elemít végzett, és mégis szerzett egyfajta klasszikus műveltséget. Egy-egy képét látva akár a Nyolcakra

BALÁZS JÁNOS: *Alakos kompozíció*, é. n., olaj, vászon, 48x60 cm

Horn Péter Gyűjtemény HUNGART © 2019

is gondolhatunk. Témaválasztásaiban megjelenik Róma, Egyiptom és a középkor. Mindez olvasottságának köszönhető?

M. M.: Mindent olvasott, amihez hozzájutott – pontosabban, amit elvittek neki a megyei könyvtárból, mert bár csak tízpercnyi járásra volt a házától a központ, nem mozdult ki a telepről a város irányába, csak az erdőbe járt. A fiatalok vitték neki az olvasnivalót a klasszikus íróktól kezdve a filozófiai művekig – állítólag Nietzschét is olvasott, de a kedvence azért nem ő, hanem Jókai lett –, de szívesen forgatott művészeti albumokat és a Képes Történelem köteteit is. Ez utóbbi sorozat ihlette az említett Róma-, Egyiptom- és Assisi Szent Ferenc-képeket. Az albumokban látott reprodukciók és fényképek

mellett eleinte a közvetlen környezetét festette, a Pécskő vulkáni kúpján elterülő házakat, az ott élő embereket. E korai képeknél gondolhatunk a Nyolcakra, de akár Cézanne-ra vagy a korai Braque-ra is, hiszen jellemző rájuk a konstruktív formaalkotás. Valószínű, hogy amikor még nem tudott olyan jól bánni az ecsettel, albumokból vett

BALÁZS JÁNOS: *Kosok*, é. n., olaj, vászon, 40x44 cm

Horn Péter Gyűjtemény HUNGART © 2019

Fotó: Berényi Zsuzsa

Fotó: Berényi Zsuzsa

BALÁZS JÁNOS: *Attila a jelenkort szemléli*, é. n., olaj, vászon, 80,5x73 cm
Horn Péter Gyűjtemény HUNGART © 2019

minták alapján dolgozott, de később, ahogy egyre magabiztosabbá vált mind anyaghasználatban, mind a kompozíciós megoldásokban, elszakadt a másolatoktól, és egy burjánhó, szurreális fantáziavilágot kezdett festeni. Képteremtő fantáziája letagadhatatlanul a cigányság mese- és hiedelmvilágában gyökerezik, a tiszta színek erőteljes izzása is e kultúra sajátja. Sűrűn burjánhó motívumai közt az emberek mellett valós vagy szörnyalakban ábrázolt állatokkal, ornamentális és absztrakt formákkal töltötte ki a képtér minden négyzetcentiméterét.

Kezdetben azt a látványt festette meg, amely az utcában, a Pécskő-dombi cigánytelepen körülvette, azután a látomásait, a titokzatos roma múlt, a mesék, mítoszok képeit.

M. M.: A képeinek témája a mindennapi dolgoktól a mesészerű ábrázolásokon át egy szorongó, a

Fotó: Berényi Zsuzsa

BALÁZS JÁNOS: *Szerelem*, é. n., olaj, karton, 60x80 cm
Horn Péter Gyűjtemény HUNGART © 2019

háborút is megjárt ember aggódásaig terjed. A *Rombolás* című festménye arról szól, hogy az emberek – akiket itt egy ormányos elefántszerű állat és egy kakas testesítenek meg – hogyan pusztítják el maguk körül a világot. A kép konkrétan a salgótarjáni cigánytelep lerombolását örökíti meg, amelynek a helyére lakótelep épült. Balázs János nagyon eleven, vidám színekkel dolgozott fel olykor nyomasztó témákat. Azonban nem a saját egzisztenciája miatt, hanem a cigányságért, a világ sorsáért aggódott. Ez az önmérsztő töprengés, világfájdalom a képek mellett megjelenik írásaiban, verseiben és naplójegyzeteiben is. A több mint ezeroldalmi írásos anyag feldolgozása még jelenleg is zajlik.

Lehet tudni, hogy élete végén aztán új helyre költözött.

M. M.: A telep túloldalán, az úgynevezett Rokkantelepen kapott egy házat, mert az volt a kérése, hogy a Pécskő-dombi vályogtelep szanálása során ő legyen az utolsó, akinek el kel hagyni a házat, és ha elköltöztetik, olyan helyre mehessen, ahonnan rálát egykori otthonára. Bár

BALÁZS JÁNOS: *Mítosz (Madarak)*, é. n., olaj, vászon, 54x62 cm

Horn Péter Gyűjtemény HUNGART © 2019

sokkal jobb körülmények közé került, ez a változás nagy törést okozott nála, mentálisan és fizikailag is megviselte, ami nem csoda, hisz egészen másképpen élte le az életét. Nem nagyon tudott közlekedni sem a fizikai térben, sem az emberi kapcsolatokban. Akik jártak hozzá, afféle különc remetének látták, minimális igényekkel. Azt ette, amit az erdőben talált, meg amit vittek neki. Pénzt pedig onnan szerzett, hogy szemet hordott, és a felesleget eladta, olykor meg hangszereket javíttatott. Sokan foglalkoztak már az életművel, de nincs igazán feldolgozva, ezért is volt nehéz a kiállításon fejlődéstörténetet bemutatni. Összesen úgy 300 képe maradt fenn, nagy részük datálatlanul. A legtöbb festmény 1975-ből való – ezt részben stíluskritikai alapon feltételezzük, illetve néhányra ő maga is írt évszámot. Fontos eligazodási pont az életműben a Kiesebach Galéria által 2009-ben külön magyar és angol kötetben kiadott reprezentatív monografikus album (*Cigány büszkeséggel/With*

Gypsy Pride), amely a róla szóló írásokat és a naplójegyzeteit gyűjtötte egybe. Horn Péter a Makláry Galériával közösen készül egy újabb kötet kiadására, amely az életmű egészét érintené.

Balázs János nem tekintette magát naiv festőnek. Miért nehéz beilleszteni a magyar művészettörténetbe az életművét? Egyáltalán: beletartozik a kánonba?

M. M.: Azt gondolom, hogy annyira volt naiv, mint ahogy Picassót is naivnak lehet nevezni bizonyos korszakaiban. Aki tanult és tökéletesen tud ábrázolni anatómiailag egy figurát vagy perspektívát, fejlődésének egy autonómabb szakaszában a tanult dolgokat az az alkotó is elhagyja, és úgy fest, ahogy az intenciói diktálják. Ha megnézzük Balázs János utolsó pár évében készült képeit, nem mondhatjuk, hogy ezek egy naiv, autodidakta festő művei. Valahogy mégiscsak fel kellett viszont címkézni egy olyan művésznek a munkáit, akit nem tudunk semmilyen csoportba besorolni, nem tudunk irányzathoz, stílushoz kötni.

Balázs János egy a sok olyan alkotó között, aki nehezen illeszthető be a kánonba, de ez amiatt is lehet, hogy annyi minden változott az elmúlt évtizedekben, hogy ideje lenne már talán a kánont is újraírni.

Balázs János történetében van egyébként egy másik nagyon fontos szál is, az integráció problémája. Élete és a hátrahagyott öröksége példaként mutatható fel: egy nehéz körülmények között élő ember hogyan jutott el a vályogházból, ha nem is a világhírig, de az országos ismertséig. Nagy szükség van az ehhez hasonló pozitív üzenetre, mert ma egy mélyszegénységben felnövő fiatalnak talán még annál is kevesebb esélye lenne a benne rejlő tehetség kibontakoztatására, mint amennyi Balázs Jánosnak adatott az 1970-es években.

Ha alkotnál, ha elvonulnál...

Inspiráció
és alkotás
egy helyen!

Alkotóházak szerte az országban

Kedvezményrel az alkotóházakban!
Nézz utána a Magyar Mecénás Program
kinálta remek kedvezményeknek
a honlapunkon:
www.alkotomuveszet.hu

26
FÉRŐ-
HELY

Szervezd
meg itt
konferenciádat,
workshopodat!

ZSENYEI ALKOTÓHÁZ

Alkotás egy csodaszép őspark közepén,
egy több száz éves kastélyban!

Foglalás: zsenye@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 94 379 017

20
FÉRŐ-
HELY

Festőknek,
szobrászoknak,
grafikusoknak
ajánljuk
munkájukhoz!

KECSKEMÉTI ALKOTÓHÁZ

Egy százéves szecessziós épületben,
meghitt nyugalomban alkothattok!

Foglalás: kecskemet@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 76 414 263

55
FÉRŐ-
HELY

Nyugodt
alkotáshoz ajánljuk,
de tökéletes választás
művészeti
rendezvényekhez!

SZIGLIGETI ALKOTÓHÁZ

Az írók szentélye a Balaton partján,
az egykori Esterházy-kúria!

Foglalás: szigliget@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 87 461 014

8
FÉRŐ-
HELY

Itt senki
nem fog zavarni!
És te sem
zavarhatsz senkit!

GALYATETŐI ALKOTÓHÁZ

Távol a világtól – Kodály után a
szabadban. Zenészeknek ajánljuk!

Foglalás: galyateto@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 20 501 060

MANK
MANK NONPROFIT KFT.

10
FÉRŐ-
HELY

Inspiráció
és elmélyülés!
Várunk
a vízparton!

MÁRTÉLYI ALKOTÓHÁZ

Alkotóház a Tisza holtága mellett, ahol
minden adott a nyugodt alkotáshoz!

Foglalás: hmvh@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 62 245 482

10
FÉRŐ-
HELY

Töhördj fel
és alkoss a
Dél-Alföldön!

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ALKOTÓHÁZ

A vásárhelyi művészélet létktetésének
kellős közepén!

Foglalás: hmvh@alkotomuveszet.hu
Telefon: +36 62 245 482